

YÜZ YILLIK YALNIZLIK: İMPARATORLUKTAN AZINLIĞA KOSOVA'DA TÜRKLER

Salih OKUMUŞ*

ÖZ

Balkanlar Türkler için önemli bir coğrafyadır. Bölgedeki Türk varlığı oldukça eskiye dayanır. Buradaki kalıcı ilişkiler Osmanlı ile kurulur. Ancak Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi ile başlayan büyük sıkıntılar hala devam eden göçlerle sonuçlanır. Türkçe ve Türklük için bir karanlık dönem başlar. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ile birlikte birçok hak elde eden Türkler, 1974 Anayasasıyla da kurucu unsur haline gelir. Türkçe, resmi dil statüsü kazanır. Devlet işlerinde, eğitimde, basını-yayında ve gündelik hayatta Türkçe kullanılmaya başlar. Yugoslavya Federasyonu'nun dağılmasıyla Balkanlarda başlayan yangın Kosova'ya da sıçrar. 1999'da NATO bölgeye müdahale eder. Savaştan sonra yeni bir yönetim kurulur. Kosova 2008 yılında bağımsızlığını ilan eder. Aynı yıl yeni Anayasa kabul edilir. Bundan bölgede yaşayan Türkler de etkilenir. Bu çalışmada, Türklerin Kosova'daki sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuksal alanlarda yaşadıkları değişim ile nasıl imparatorluktan bir azınlığa dönüştüğünü ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Kosova, Azınlık, Türk Varlığı, Türkçe.

ABSTRACT

The Balkans are an important geography for Turks. The Turkish presence in the region is quite old. The permanent relations in this place are the Ottoman establishment. But, the great troubles that started with the Ottoman withdrawal from the region after the Balkan Wars resulted in immigration. A dark period begins for Turkish and Turkish people. The Turks, who acquired many rights together with the Yugoslavia Federation, which was established after World War II, became a founding element with the 1974 constitution. Turkish gains official language status. State affairs, education, press-publication and everyday life were conducted in Turkish. The fire that started in the Balkans with the disintegration of the Yugoslavia Federation has also leaped to Kosovo. In 1999 NATO interferes to the region. After the war, a new administration is established. In 2008 Kosovo declares its independence. The new constitution was accepted the same year.

* Doç. Dr., Prishtina Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Kosova, ORCID: 0000-0001-7990-2469, salihokumus@gmail.com.

Turks living in this region were also affected from this. In this study, we will try to discuss how the Turks have transformed from empire to a minority through the changes they have experienced in social, political, economic and legal spheres.

Keywords: Balkans, Kosovo, Minority, Turkish Presence, Turkish.

Balkanlar, insanlık tarihi bakımından oldukça eski ve önemli bir coğrafyadır. Bölgedeki Türk varlığı, Avrupa Hunları'nın bu toprakları ele geçirmesiyle başlar. Balkanlardaki asıl kalıcı ilişkiler ise, Osmanlı ile kurulur. Balkanlar, hem Osmanlı devlet yönetimine, hem de Osmanlı edebiyatına damga vuran şahsiyetleri yetiştirmesi bakımında da önemli bir bölgedir. Geçmişten gelen sosyal ve kültürel bağlar ve o dönemde kurulan güzel ilişkiler günümüzde de halen devam etmektedir.

Ancak XX. Yüzyılın başında yaşanan Balkan Savaşları, bölgedeki Türk varlığını da etkiler. Yaşanan sıkıntılar yüzünden göçler başlar. 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra bölge Varşova Paktı'yla kurulan demir perdenin karanlığına gömülür. Türk varlığı azınlık durumuna düşer. Giderek artan baskı ve şiddet eğilimleri Türkçe'yi de derinden etkiler. Yeni bir göç dalgası başlar. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, bölgedeki Türk varlığı resmen tanınmaz ve bütün ulusal haklarından yoksun bırakılır. 1912-1951 yılları, Türkçe için kapalı ve karanlık bir dönemdir. Bölgede Osmanlıdan sonra yaşanan önemli tarihi gelişmeler, buradaki Türk varlığını olumsuz yönde etkilese de, tamamen yok edemez ve Türkçenin bölgedeki etkinliğinin önüne geçemez. Çünkü Osmanlı'dan başlayarak Balkanlarda Türk diliyle meydana getirilen -hatta etnik bakımdan Türk olmayanların bile katkıda bulunduğu- zengin bir kültürel varlık bulunur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulması bir nebze de olsa bu baskıların önüne geçer. Bu bakımdan 1951 yılı bir dönüm noktası sayılır. Yugoslavya'nın bu topraklara hâkim olmasıyla birlikte, Türkler ve Türkçe için yeni bir sayfa açılır. 1951 yılında bölgedeki Türk kimliği resmi olarak tanınır. Bunun bir sonucu olarak da Türkler tarafından kendi anadillerinde eğitim yapan okullar açılır. Türkçe gazete ve dergiler çıkmaya başlar. Bilhassa Üsküp'teki Birlik ve Priştine'deki Tan gazeteleri, bölgede bir okul havası yaratır. Yeni neslin yetişmesine yardımcı olur. (Okumuş, 2015:6254-6255)

1990'ların başında çıkan ve Yugoslavya'nın parçalanması ile sonuçlanan olaylar, Balkan coğrafyasında yaşayan Türkleri de etkiler. Türkçe yeniden yasaklı günlerine geri döner. 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile Türkçe'nin önündeki engeller kısmen de olsa kaldırılır. Okullardaki Türkçe eğitimi, basın-yayın kuruluşları ile derneklerin faaliyetleri daha rahat bir ortama kavuşur.

1. İmparatorluktan Azınlığa Kosova'da Türkler

Azınlıklar meselesi Balkanlar'a XIX. yüzyıldan kalan bir mirastır. Milliyetçilik fikrinin bölgeye ulaşması buradaki bütün etnik unsurları derinden etkiler. Kısa sürede etkisini gösteren milliyetçilik düşüncesi, yeni ulus devletlerin de kurulması için büyük mücadelelere sahne olur. 1912 ve 1913 yıllarında yapılan Balkan Savaşları da bu çerçevede düşünülmelidir. Ancak bölgenin coğrafyası ve milletlerin bu coğrafya üzerindeki dağılımı buna izin vermese de, yeniden çizilen sınırlar yeni azınlıkların oluşmasına da engel olamaz. (Yerasimos, 1994:35) Balkanların parçalanmış görüntüsü Avrupa devletlerine büyük bir avantaj sağlar. Bu devletler, bölgedeki nüfus alanlarını artırmak için küçük ve güçsüz yapıların oluşmasını teşvik eder.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti zayıflamaya başlar. Sırbistan 1878 Berlin Antlaşmasıyla bağımsızlığını elde eder. Balkan Savaşları'nın ardından 1913'te Kosova, Sırp Krallığı'nın topraklarına katılır. Türkler azınlık durumuna düşer. Türkler için, o tarihten bu yana, zaman zaman farklılıklar olsa da "azınlık" olma durumu değişmemiştir.

1919 yılında ülkede yapılan toprak reformu çerçevesinde, bölgeye yerleştirilen Sırp nüfus vasıtasıyla toprakları elinden alınan Kosovalı Türkler, bir taraftan da baskın nüfus olan Arnavutlar tarafından Arnavutlaştırma politikasına maruz kalır. Sırpların giderek artan baskı ve Slavlaştırma politikaları Türkleri tekrar göçe zorlar. Balkan Savaşları sırasında yaşanan kitlesel göçler yeniden başlar. Balkan Savaşlarından sonra 1 milyon 682 bin kişinin İstanbul'a sığındığı belirtilir. Göçten en çok acı çeken bölgelerin başında Kosova gelir. 1930'larda toprakların millileştirilmesi projesi kapsamında Türklerin topraklarına yeniden el konur. Bu tarihten II. Dünya Savaşı'na kadar Kosova'dan Türkiye'ye 120.000 Türk'ün göç ettiği belirtilir. (Karpas, 2017:1) 1956-1960 tarihleri arasında başlatılan silahları toplama kampanyası sırasında da Türkler ağır baskılara maruz kalır. Bu tarihlerde yaklaşık 175.000 kişi Türkiye'ye göç eder. (Karpas, 2017:1) 1974 tarihinde Kosova'nın özerk bir statü kazanmasından sonra artan asimilasyon politikaları da yeni göçlere neden olur.

Göç bölgenin kaderi olsa da, geride kalanlar için hayat devam eder. Hayatta kalmak için verilen mücadele, nihayet II. Dünya Savaşı'ndan sonra meyvelerini vermeye başlar. 1943 yılında Yugoslavya "Federal Halk Cumhuriyeti"nin kurulmasından sonra Kosova "Özerk" hale getirilir. Bölgede yaşayan Türklerin varlığı, Kosova Özerk Bölge Meclisi'nin 25 Mart 1951 tarihinde aldığı bir kararla resmi olarak kabul edilir ve kendi dillerinde eğitim yapmalarına izin verilir. Türkçe eğitim yapan okullar açılır. Çeşitli kültür, sanat dernekleri kurulur. Türkçe basın-yayın hızla gelişir. Bütün bunlar, Kosova'da Türk varlığının güçlenmesine, bir nebze de olsa çekilen acıların unutulmasına yardımcı olur. Anadilde eğitimin başlaması, Türkçenin gelişmesine de zemin hazırlar.

27 Şubat 1974 tarihli Kosova Anayasasının 1. Maddesi ile de Kosova'da yaşayan Türkler, Arnavut ve Sırplarla birlikte kurucu unsur olarak tanımla-

nır. Aynı Anayasanın 5. Maddesine göre de, Türk dili ve yazısı Kosova'daki diğer dillerle eşit kabul edilerek devlet organlarında kullanılan belge, form ve evraklar ile resmi işlemlerin Sırpça, Arnavutça ve Türkçe olarak üç dilde yapılması kabul edilir. Bu anayasa ile ayrıca Türklerin Türkçe eğitim görme hakkına sahip oldukları da kesinleşmiş olur. (Recepoğlu, 2006:40-41)

1980'lerde Kosova'ya "Cumhuriyet" statüsünün verilmesi için öğrenciler tarafından başlatılan gösteriler, giderek bir halk hareketine dönüşür. Miloseviç'in Kosova'nın özerk statüsünü kaldırması iç karışıklıklara neden olur. Durum giderek kötüleşir, Yugoslavya Federasyonu'nun dağılmasıyla da bölge adeta bir cehenneme döner. 1999'daki NATO müdahalesine kadar, Türkiye'ye yönelik yoğun bir göç dalgası daha yaşanır. Türkiye çok sayıda mülteciyi misafir eder. Bunların çoğu savaştan sonra evlerine geri döner. Türkiye savaştan sonra Kosova'ya her türlü desteği sağlar. Siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli yardımlar yapar. Bilhassa üniversite eğitimi için gençlerin Türkiye'ye gönderilmesi, verilen karşılıksız burslar, kısa süreli de olsa yeni bir göç dalgasının habercisidir.

Kosova, NATO müdahalesinden sonra, 10 Haziran 1999'da BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ile kurulan "Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu" (UNMIK) yönetimi altına girer. Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner bu misyonun başına getirilir. Yasama, yürütme ve yargı yetkisi bu makama devredilir. Ardından uluslararası sivil ve güvenlik gücü oluşturulur. Bu çerçevede Türkiye de "Kosova Barış Gücü"ne (KFOR) bir Taburla katılır. Türk taburu Mamuşa, Prizren ve Gora'da yerleştirilir. Ayrıca, Kosova'nın yeniden yapılandırılması için kurulan UNMIK emrindeki çok uluslu polis gücüne de çeşitli düzeylerde eleman göndererek katkıda bulunur. (Aksu, 2010:74-80)

Kosova'nın geleceği, BM Genel Sekreteri'nin Kosova Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari tarafından hazırlanan bir raporla tartışmaya açılır. Buna göre, Kosova'da sağlanacak en uygun çözüm; öncelikle istikrarın sağlanması ve bağımsızlığın verilmesi yönündedir. Bu rapor Kosova'da büyük sevinç yaratırken Sırp'larda derin bir hayal kırıklığı yaratır. Kısa bir süre sonra Kosova'da düzen kurulur. Seçimler yapılır, hükümet kurulur. Meclis 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan eder. Türkiye Kosova'yı tanıyan ilk ülkeler arasındadır. Son yıllarda sınır meselesinin çözümü için Sırp'larla başlayan görüşmeler antlaşma ile sonuçlanır. Ancak bu antlaşmalar henüz ilgili ülkelerin meclislerinde onaylanabilmiş değildir.

Bölgede önemli oranda Türk ve Müslüman nüfus olmasına rağmen, Sadece Sırp'lara hakların tanınması, diğerlerinin ise çeşitli sınırlandırmalarla baskılanması, Avrupa'nın ikiyüzlülüğünü açıkça ortaya koyar. Bugün Kosova'da Türkler yoğun olarak Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan, Mitroviça, Vıçitırın şehirlerinde yaşamaktadır. İpek, Yakova ve Gilan şehirlerinde de Türk aileler bulunmaktadır. Türklerin neredeyse tamamı şehirlerde yaşar. (Şanlı-Jable, 2009:48-50) Geçmişten bu yana sahip oldukları şehirli kültür nedeniyle, bugün Kosova'da Türkçe bilenlere "kasabalı", bilmeyenlere ise "köylü" unvanını layık görmüştür.

Yugoslav Federasyonu'nun Kosova'da yaptığı ilk nüfus sayımı, 1961 yılındadır. Bu sayımda Kosova nüfusunun tamamı 1 milyon 82 bin, Türklerin sayısı ise 53 bin civarında gösterilir. 1971 yılında yapılan nüfus sayımında ise, Türk nüfusu 12.513 olarak belirtilir. 1981 yılındaki diğer bir sayımda da Türk nüfusu yine 12.513 olarak gösterilir. Görüldüğü gibi son 10 yılda Türk nüfusunda herhangi bir artış ya da eksilme yoktur. Kimse doğmamış, kimse ölmemiştir. Bu açıkça her şeyin Türklere karşı gizli bir oyundan ibaret olduğunu göstermektedir (Jable, 2015:5009-5010).

2011 yılı nüfus sayımına göre, Kosova'nın genel nüfusu 1,733, 842'dir. Buna göre nüfusu % 92.9 Arnavut, % 1.6 Boşnak, % 1.5 Sırp, % 1.1 Türk, % 0.9 Aşkali, % 0.7 Balkan Mısırlıları, % 0.6 Goral ve % 0.5 Romanlardan oluşmaktadır (Kosovo Agency of Statistics, 2011).

Ancak Kosova İstatistik Ajansı'nın Nisan 2011'de gerçekleştirdiği bu ilk resmi nüfus sayımı son derece tartışmalıdır. Ülkenin kuzeyinde Sırpların çoğunluğu oluşturduğu Leposavic, Zveçan ve Zubin Potok şehirlerinde sayım yapılmamış, bu nedenle ülkenin güney bölgelerinde yaşayan Sırp da nüfus sayımını büyük ölçüde boykot etmişlerdir. Sırplarla ilgili veriler doğru değildir. Kosova'daki Sırp azınlığın % 8 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Aşkali ve Balkan Mısırlılarının da aynı topluk olduğuna dair tartışmalar unutulmamalıdır. Ayrıca Türk, Boşnak ve Romanlar'ın sayıları da sağlıklı değildir. Bilhassa Türkler için verilen % 1.1'lik rakam oldukça düşük ve gerçek dışı bir orandır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk nüfusunda sürekli dalgalanmalar görülür. Savaşın önce, Yugoslav Federasyonu döneminde yapılan nüfus sayımları, Türkçe eğitim yapan okullardaki öğrenci sayıları, kurulan derneklerdeki üye sayıları, Tan Yayın Şirketi etrafındaki yayınlar ve bu yayınlarda verilen sayılar, bu rakamların çok üstündedir. Dün Türklerin yoğun yaşadıkları İpek, Gilan, Mitroviça ve Viçitırn'da bugün Türk varlığı oldukça azalmıştır. Bunda sanırız, Arnavutlarla yapılan evlilikler, Arnavutça eğitime dönüş, iş ve statü kazanma arzusu etkili olmuştur denilebilir. Ayrıca sayımlar sırasında görevlilerin halkı yanlış yönlendirmeleri de buna eklenirse durum daha da anlaşılır olacaktır. Sibel Akgün'e göre, Kosova'daki Türklerin sayısının 20 bin ile 80 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir. (Akgün, 2012:11-36) Biz de bu sayının kesinlikle 50 binin üzerinde olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca Kosova'da bu gün yaklaşık 2000 bin kişinin Türkçe konuştuğu düşünülürse, verilen rakamın abartılı olmadığı anlaşılacaktır.

Kosova'da Türkler, UNMIK zamanında maalesef bazı yasal haklarını da kaybetmiştir. Bunların en önemlisi resmi dildir. Kosova'da hazırlanan anayasa taslağında Türkçe Resmi dil olmaktan çıkarılır. Yerine İngilizce getiri-

lir. Ardından Türkçe ders saatleri sınırlandırılır ve Türkçe eğitimin önüne çeşitli engeller konur. Seçimlerle ilgili resmi dokümanlarda da Türkçeye yer vermez. (Akgün, 2012:11-36) Hatta bir adım daha ileri gidilerek kimliklerden Türkçe kaldırılır. 1974 Anayasası'ndaki haklarını kaybeden Türk toplumu Türkiye'den de yeterli desteği alamaz. Ağır ve taşınamayacak bir mağlubiyet Kosovalı Türklere zorla kabul ettirilir. Ergin Jable'ye göre, resmi dilin kaldırılması sırasında Türk dışişleri yetkilileri tarafından Kosova'lı Türk aydınları bir araya getirilerek bu karara karşı koymamaları yönünde direktif verilir. (Jable, (2015:5010) Sibel Akgün, halkın artan eleştirileri üzerine BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Bernard Kouchner'in, Türk toplumuna bir mektup göndererek kendi bölgelerinde anadillerini kullanmaya devam edebileceklerini yazdığını belirtir. (Akgün, 2012:11-36) Ancak bu mektubun varlığına yönelik bir bilgi bulunamamıştır. Bahsedilen mektup, 17 Şubat 2007 tarihinde, Kosova'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları tarafından Viçitrin'da düzenlenen ve 30 kişinin katıldığı, BM Kosova özel temsilcisi ve Baş Müzakereci Martti Ahtisaari'nin Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin "öneri paketi"nin tartışıldığı toplantıdan çıkan "tepki mektubu" olabilir. Bu toplantıda Türklerin temel hak ve özgürlükleri ile Türkçe eğitiminin Ahtisaari'nin öneri paketinde yer almaması eleştirilir ve uluslararası kurumlara tepki mektuplarının yazılması kararlaştırılır. Ancak bu gayretler de Türkçe'nin yerel dil statüsüne düşmesine engel olamaz. Türkçe'nin Kosova'daki 500 yıllık mevcudiyeti maalesef büyük bir öngörüsüzlüğe ve basiretsizliğe feda edilir. Gerek Ahtisari, gerekse 2008 Anayasasında Türklerin hakkı korunamamış, kurucu unsurluğu ve Türkçenin resmi dil olma özelliği ortadan kaldırılmıştır. Bunda maalesef dönemin dışişleri yetkilileri ile Kosova Türk partisi KDTP'nin büyük günahı vardır. Bu aymazlık bugün Kosova'da Türklerin azınlıktan topluluğa dönüşmesindeki en büyük sebeptir.

Yaklaşık 500 yıl önce bölgeye gelen ve 1974 Anayasasında kurucu unsur olan Türkler, 2008 Anayasasıyla azınlıktan topluluk konumuna düşer ve bugün ancak göçmen olarak kabul görürler. Kosova Anayasası'nda Kosova çok ırklı bir toplum olarak tanımlanır. Kosova Anayasası'nın 5. maddesi Kosova'da kullanılan resmi dilleri düzenler. Buna göre Arnavutça ve Sırpça resmi; Türkçe, Boşnakça ve Romanca da belediyeler düzeyinde resmi statüye sahip dillerdir ve yasal olarak ülke içinde herhangi bir seviyede kullanılabileceklerdir. Bu çerçevede Priştine, Prizren, Mamuşa, Mitroviça, Viçitrin ve Gilan belediyelerinde Türkçe resmi bir statüye sahip olsa da, Mamuşa dışında ciddi/resmi bir etkinliği yoktur. Kosova'da Türklerin durumunun/geleceğinin, Kosova-Türkiye ilişkileriyle doğru orantılı bir şekilde geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1999 yılındaki NATO müdahalesiyle Kosova'da oluşan yeni dönem, Ahtisaari ve 2008 Anayasasıyla bugünkü durumuna ulaşır. 2008 Anayasası Türklere azınlık konusunda bazı haklar verse de, uygulamada çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır. Savaş sırasında yükselen Arnavut milliyetçiliğinin artçı sarsıntıları da iki toplum arasında kısmi bariyer olarak geleceğe yönelik bir endişeyi barındırır. Kosova 2008 yılında bağımsızlığını ilan

ederek Avrupa Birliğine dâhil olmak için başvurur. Kosova'lı Türkler de, AB üyelik sürecini destekleyerek bu sayede gelecek endişelerinden kurtulup azınlık haklarına kavuşabileceklerine inanırlar.

Ancak soğuk savaşın sona ermesiyle dünyada dengeler değişir, yeni küresel güçler ortaya çıkar ve başka ortaklıklar kurulur. Bölgede kurulan 7 yeni devlet, bir yandan yeni stratejilerin kurulmasına neden olurken bir yandan da bu devletlerin oluşma sürecinde NATO ve BM'nin bu coğrafyaya hediye ettiği sorunlar krizlere göz kırpmaya başlar. Bu bakımdan Bosna ve Kosova'nın hala problemli bölgeler arasında sayıldığını söylemek yanlış olmaz. Bilhassa Bosna'da Dayton Anlaşması'yla oluşturulan üç etnik gruba dayalı yönetimin doğurduğu yapısal sorunlar, Kuzey Kosova'daki azınlık sorunu¹ nedeniyle Sırbistan ile Kosova arasında yaşanan gerginlik Balkanlarda savaşın henüz bitmediğine işaret etmektedir. Balkanlar'da 1804-1815 Sırp isyanlarından bu yana sürekli değişen sınırlar, maalesef buradaki azınlıkların durumunu/konumunu da olumsuz etkiler. Bugün bile bunun etkileri açıkça görülebilmektedir. Bosna-Hersek'teki dengelerin bozulma ihtimali, Kosova'nın kuzeyindeki ayrılıkçı Sırların yaratabilecekleri yeni sorunlar ve Yunanistan ile Makedonya arasındaki isim sorunu haritaların yeniden çizilmesine neden olabilir. Ayrıca AB'nin geleceğine yönelik endişeler, Balkan devletlerini de kendi çıkarları ve gelecekleri bakımından endişeye sevk eder. Bu nedenle her gün başka strateji ve ortaklıklar kurulur. Bölgede önemli ilişkileri ve yatırımları bulunan Amerika, Almanya ve Türkiye'nin gayretleri barışı koruyan en güçlü unsurdur.

Bölgede oluşan göreceli barış ortamı gelecek için son derece önemlidir. Zira Balkanlar'da sağlanacak istikrar ortamı sadece bölgeyi değil, dünyayı da ilgilendirir. Bilhassa enerji, güvenlik, ekonomi ve stratejik bakımdan sunduğu avantajlar nedeniyle AB, ABD ve Rusya'nın dikkatini çeker. Eski Osmanlı coğrafyası olan bölge, Hem dini, hem de akrabalık ilişkileri nedeniyle Türkiye açısından da son derece önemlidir. Kosova ve Türkiye'nin geleceği sadece burada yaşayan Türkler açısından değil, aynı zamanda enerji, ticaret ve stratejik ortaklık açısından da önemlidir. Gelecekte Türkiye ile Avrupa arasında kurulacak enerji koridorunun güvenliği de burada kurulacak kalıcı barışla sağlanacaktır.

Kosova'da Türklerin karşılaştıkları sorunları anlamak, onların neler yaşadıklarını görmek için kamudan sosyal hayata kadar Türklerin durumunu araştırmak gerekir. Şimdi isterseniz Kosova'da Türklerin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda karşılaştıkları sorunları ve genel durumlarını ele almaya çalışalım.

¹ Kosova'da Azınlıklar ile ilgili asıl sorun ülkenin kuzeyinde Sırların yoğun olarak yaşadığı Mitroviça bölgesinde cereyan etmektedir. Zaman zaman alevlenen gerginlik en son 2011 yılının yaz aylarında tırmanmış ve Kosova yönetimi ile Sırlar arasında sınır meselesinin kolay çözülemeyeceğini göstermiştir. Bu sorun, Kosova-Sırbistan-Arnavutluk ilişkilerini de doğrudan etkileyen potansiyel bir tehdittir.

a. Sosyal ve Ekonomik Hayat

Kosova'da ekonomik şartlar zor olmasına rağmen, sosyal hayat canlı ve hareketlidir. Nüfusun %35'i gençlerden oluşur. Bu sebeple okul çağında çok sayıda genç vardır. İşsizlik, fakirlik ve yoksulluk geniş kitlelere yayılmıştır. Buna rağmen Kosova'da yaşam sakin, düzenli, güvenli ve kalitelidir. Türkiye'ye oranla daha ucuz ve yaşam daha kolaydır. Kosova'da aile önemlidir. Kırsal kesimlerde dede ile torunun birlikte yaşadığı büyük aileler mevcuttur. Aileler hafta sonları mutlaka dışarı çıkar, hep birlikte restorana giderler. Bölgede et yemekleri ve börek meşhurdur. Kosova'da en çok bulunan ticari kuruluş, restoran, kafe ve kuaförlerdir. Kosova oldukça sakin ve güvenilir bir ülkedir. Bir kadın gece saat 3'te kendi başına sokakta gezebilir.

Kosova'nın nüfusu yaklaşık iki milyonu bulmaktadır. Bu nüfusun % 90'ı Müslüman'dır. Arnavutlar çoğunluktadır. Kosova'nın bazı bölgelerinde Katolik mezhebine mensup az sayıda Arnavut Hristiyan bulunmaktadır. Ayrıca bölgedeki Sırp'ların tamamı Hristiyan'dır. Sırp'lar Ülkenin kuzey kesiminde yaşarlar ve Kendi belediyeleri vardır.

Balkan Müslümanları için dini kimlik, etnik kimlik kadar önemlidir. Hatta bazen belirleyicidir. Balkanlarda Müslümanlık özellikle XIV. Yüzyılda Anadolu'dan gelen dervişler ve tarikatlar vasıtasıyla yayılır. Bu yüzden bölgede çok sayıda tekke bulunur. (Karpas, 2017:1) Prizren, Yakova, Mitroviça, İpek ve Gilan şehirlerindeki Kadiri, Halveti, Rufai ve Sadi tekkelerinin pek çoğu, bugün bile hala misafirlerini ağırlamaktadır.

Kosova'da dini kültür geçmişe göre bugün daha iyi durumdadır. Sırp döneminde Müslümanların dış dünyayla irtibatlarının kesilmesi, İslami yönden kendilerini yetiştirmelerine de engel olmuştur. Ayrıca Sırp'ların Arnavutlar üzerindeki baskıları, milliyetçilik düşüncesinin artmasına sebep olur. Savaştan hemen sonra Arnavutlar arasındaki etnik kimliğin ön plana çıkması da bundandır. Ancak bugün Kosova'da çeşitli İslami kuruluşların eğitim faaliyetleri önemli gelişmeler kaydeder. (Vahdet, 2016:1) Öte yandan dünyadaki gelişmeler, Irak ve Suriye savaşları bölgede radikal İslam'ın yükselişe geçmesine de neden olur. Son zamanlarda çeşitli cemaatlerin de bölgedeki varlığı artmaya başlar. Ayrıca Vahabilere ait merkez ve camilere de rastlanmaktadır.

Kosova'da din eğitimi İmam Hatiplerin yerini tutan Medreselerde yapılır. Bir de İlahiyat Fakültesi'nin işlevini gören Yüksek İslam Araştırma Merkezi bulunmaktadır. Dini açıdan en yüksek kurum İslam Birliği Başkanlığı'dır. Diyanet İşleri Başkanlığını temsil eder. Özerk bir yapısı vardır. Başkan Seçimle gelir. Seçimler 4 yılda bir yapılır. İmamlar müftüleri, müftüler de başkanı seçer. Bölgede çok sayıda cami vardır. Camilerin çoğu Osmanlıdan kalma tarihi eserlerdir. Atıl durumdaki camilerin ibadete açılması için bazı çalışmalar yürütülmektedir. 2005 yılında, tarihi eserlerin korunması için Paris'te yapılan "Bağışçılar Konferansı"nda 10 milyon ABD Doları toplanır. Bunun 5 milyon doları Türkiye tarafından verilir. Söz konusu tarihi eserlerin birçoğu TİKA tarafından onarılarak yeniden ibadete açılır. Dini

eğitim veren kurumlar ve camiler İslam Birliği'ne bağlıdır. İmamların maaşı da buradan ödenir. Mamuşa'daki camilerin bütün masrafları -imamların maaşı dâhil- eskiden beri halk tarafından karşılanır. Prizren'deki Sinan Paşa Camii ve Mamuşa'daki camiler dışında Türkçe hutbe okunmaz.

Kosova'da sağlık hizmetleri ücretsizdir. Devlet hastaneleri ve Ambulansa (Sağlık Ocağı) denilen ilk adım hastaneleri mevcuttur. Ancak Kosova'nın sağlık hizmetleri alanında önemli sorunları bulunur. Doktor eksikliği, teknik malzeme yoluğu ve mekânların fiziki yetersizlikleri bu alandaki hizmetlerin verilmesine ve kalitesine etki eder. İmkânı olan hastalar daha çok özel hastanelerde tedavi olur. Özel sağlık hizmetlerinin maliyeti de oldukça yüksektir. Türk müteşebbislerin bölgede genel, kalp, göz ve tüp bebek alanlarında açtığı toplam altı özel hastane mevcuttur. Doktorlar genelde Türk ya da Türkiye'de eğitim görmüş Kosovalılardan oluşur. Hastalar arasında Türk doktorlara olan teveccüh ve güven çok yüksektir. Önemli hastalıklar için gidilen adres yine Türkiye'dir.

Kosova'da henüz oturmuş bir emeklilik sistemi bulunmaz. 1999 savaşı sırasında Sırp, bütün hazineyi talan ettiği gibi, emeklilik fonları ve arşivlerini de Belgrat'a götürür. Emeklilik sistemi yeniden oluşturulmaya çalışılan Kosova'da devlet, savaş öncesi çalıştığı kurum ve yılları belirlenenlere, katkılarına göre 150-250 EU civarında emeklilik, 65 yaşını dolduranlara da 75 EU yaşlılık maaşı bağlamıştır. Ancak yeni dönem için böyle bir sorun bulunmamaktadır. Sırplarla yapılan görüşmeler arasında emeklilik fonları ve arşivlerinin de geri iade edilmesi yer almaktadır.

Kosova, Sırpın maksatlı politikaları sebebiyle ekonomik yönden geri bırakılmış bir bölgedir. Bağımsızlıktan sonra yavaş yavaş gelişmeye başlayan Kosova ekonomisinin ana kaynakları, gümrük gelirleri, işçi dövizleri, dış bağışlar ve Kosova'da yaşayan uluslararası personelin kira/tüketim harcamalarıdır. (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2017:1) Buna özelleştirme ve dış yatırımlar da ilave edilebilir. Para birimi EU'dur.

Kosova yeraltı kaynakları açısından zengin bir ülkedir. Kurşun, çinko, bakır, gümüş, altın ve kömür çıkarılır. Bilhassa bol miktarda kömür ve linyit bulunur. Linyit rezervi bakımından da Avrupa'da üçüncü sırada yer almaktadır. (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2017:1) Ancak madenlerin çıkarılması ve işlenmesi konusunda ciddi sıkıntılar bulunur. Ekonomiye katkısı oldukça düşüktür. Ülkede enerji ve sanayi üretimi de oldukça düşüktür. Savaştan önce bilhassa Kosova'nın maden merkezi olarak bilinen Mitroviça'da çeşitli maden işletmeleri ile Balkanların en büyük Akü fabrikası bulunuyordu. Prizren'de de bazı madenlerin işlendiği fabrikalar vardı. Bugün bu fabrikalar adeta bir enkazdan farksızdır.

Kosova'da işsizlik oldukça yüksektir. Gelir düzeyi düşüktür. Fakirlik ve yoksulluk giderek artar. Bölgenin kırsal kesiminde oturan Müslümanlar tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Ancak, doğal koşullar son derece elverişli olmasına rağmen tarım ve hayvancılık sektörleri de yeterince gelişmemiştir. İşsizlik % 45 düzeyindedir. Kosova'da Ekonomiye ticaret ve hizmet sektörü hâkimdir. İnşaat, bankacılık, gıda, tekstil, turizm, restoran, otelcilik,

sigortacılık, hayvancılık ve tarım alanlarında üretim yapılır. Tüketim oldukça yüksektir. Çok sayıda AVM ve market zincirleri bulunmaktadır.

Kosova'da Türkler de genellikle ticaret ve hizmet sektöründe faaliyet gösterir. Bu faaliyetler için Priştine, Prizren ve Mamuşa önemli merkezlerdir. AVM, market, restoran, otel, ulaşım, turizm, gümüş işlemeciliği ve başka pek çok alanda faaliyet gösteren Türkler, kamuda da memur, öğretmen, yönetici ve bürokrat olarak görev alır. Mamuşa'da Morina ailesine ait tuğla, un ve çuval fabrikaları bulunur. Ayrıca Mamuşa'da tarım sektörü çok yaygındır. Seracılık yapılır. Her yıl Ağustos ayında yapılan "*Mamuşa Domates Festivali*"nin ünü Türkiye'ye kadar yayılmıştır.

Kosova'da Türkler tarafından kurulmuş bir de ticaret odası bulunmaktadır. Bu kuruluş özellikle Kosova ile Türkiye arasındaki ticaretin gelişmesine yardım eder. Türkiye'nin Kosova'da kamu ve özel sektör olarak çeşitli yatırımları bulunur. Bunlar daha çok enerji, inşaat, yol yapımı, bankacılık ve havaalanı işletmeciliğidir. Ayrıca buna TİKA'nın yaptığı yatırımlar da eklenmelidir. Kosova'da Enerji dağıtımı Çalık grubu tarafından yapılır. ENKA yol inşaatı ve havaalanı işletmeciliği yapar. Bankacılık alanında Türk sermayeli BKT, TEB, İş ve Ziraat Bankaları bulunur. Bunlara küçük müteşebbislerin esnaf düzeyindeki yatırımları da eklenebilir.

b. Siyasal Hayat

Kosova'da bağımsızlığın ilan edilmesi ile birlikte yeni bir döneme girilir. Devlet yönetimi buna göre yeniden şekillendirilir. Seçimler yapılır. Kosova Meclisi, nispi temsil sistemi ile dağıtılan 100 sandalyeden oluşur. Ayrıca bunun yanında azınlıkları temsil üzere ayrılmış 20 sandalye daha bulunur. Buna göre, Sırp'lar için 10; Romlar, Haşkalılar ve Mısırlılar için 4; Boşnaklar için 3; Türkler için 2 ve Gorallılar için 1 sandalye ayrılmıştır. (Karpas, 2017:1) Kosova Meclisinde 100 nispi, 20 kontenjan olmak üzere toplam 120 sandalye bulunur.

Türkler geçiş dönemindeki seçimleri protesto etseler de, son dönemlerde ülkedeki politik hayata aktif olarak katılmaktadır. Bu manada siyasi olarak da örgütlenmek için çeşitli partiler kurup siyasi alanda da yer alırlar. Yugoslavya'da çok partili sisteme geçildiği sıralarda kurulan Türk Halk Partisi ile Türk Demokratik Birliği politik bakımdan daha çok geçiş döneminin siyasi yapısına uygundur. Bu partilerin ortak özelliği Türk kültürü ve Türkçe eğitime odaklanmalarıdır. Türk Halk Partisi, savaştan sonra kapanırken, Türk Demokratik Birliği de adını değiştirerek Kosova Demokratik Türk Partisi'ne (KDTP) dönüşür. Başkanlığını Mahir Yağcıların yaptığı Kosova Demokratik Türk Partisi'nin merkezi Prizren'dedir.

Kosova'da ilk serbest seçimler, 28 Ekim 2000 yılında yapılır. UMNİK'in gözetiminde yapılan bu seçimlerde seçimlerle ilgili resmi dokümanlarda Türkçeye yer verilmez. Türk azınlığı da buna tepki olarak seçimleri boykot eder. 17 Kasım 2001 genel seçimlerinde KDTP, toplam oyların %1'ini alarak 100 sandalyeli Kosova Meclisinde 3 sandalye kazanır. 23 Ekim 2004 genel seçimlerinde ise KDTP, oy oranını %1.2'ye yükseltse de sandalye sayısı

değişmez. (Akgün, 2012:21-22) KDTP, 2007 ve 2010 seçimlerinde de mecliste 3 milletvekili ile temsil edilir. 2014 Seçimlerinde ise, KDTP'den 2 ve Yeni Kosova İttifakı'ndan (AKR) 1 olmak üzere toplam 3 Türk milletvekili meclise girer. 2010 tarihinden sonra Ahtisaari'nin planında yer alan kontenjan usulüne dönülür. Bu sebeple milletvekili sayısı otomatikman 2'ye düşer. Daha evvel, Kosova Çevre ve Alan Planlama Bakanı olan Kosova Demokratik Türk Partisi başkanı Mahir Yağcılar, son seçimlerden sonra Kamu Yönetimi Bakanı olarak görev yapmaktadır ve ülkedeki Türk azınlığın yürütme organındaki tek temsilcisidir.

2010'dan sonra Kosova'da Mamuşa merkezli iki Türk partisi daha kurulur. İlki öğretmen ve yazar kimlikleri ile tanınan Reşit Hanadan tarafından kurulan ve aktif siyasetten uzak olan Kosova Türk Birliği Partisi'dir. Diğeri, KDTP'nin siyasetinden memnun olmayıp aynı partiden ayrılan bir grup tarafından kurulan Kosova Türk Adalet Partisi (KTAP) dir.² Partinin başkanı Mamuşa Belediye Başkanı Arif Bütüç'tür. Bu parti son seçimlerde önemli bir başarı kazanmıştır ve gelecek için ümit vaat etmektedir.

2015 yılının başından itibaren Kosova'daki gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti'nin politikalarında da ciddi değişmelere neden olur. 2016 yılında başta Türk Büyük Elçiliği olmak üzere Türk kurumlarının hepsinde üst düzey kadrolar değiştirilir. Bu Türkiye'nin Kosova hatta Balkan politikalarında ciddi bir değişiklik olacağına işaretler. Bilhassa 15 Temmuz olaylarından sonra bölgedeki dağınık ve gevşek politik görünüm daha ihtiyatlı ve sağlam adımlara tahvil olur. Bu durum biraz da, Balkanlara üs kuran Fetö'nün bölgedeki etkinliğinden kaynaklanmaktadır. Maarif Vakfının Kosova'daki çeşitli kurumlarla ortaklık kurması, gelecek eğitim-öğretim dönemine yönelik hazırlıkları da bu çerçevede değerlendirilebilir. Ayrıca Türkiye'nin Kosova'daki Türk partilerine yönelik desteğinin de farklılık arz edeceği beklentisi kulislere yüksek sesle konuşulmaktadır. Gerek Türk, gerek Kosova basınında Fetö ile ilişkilendirilen KDTP'nin ciddi bir töhmet altında olduğu ve olası bir erken seçimde ne ile karşılaşacağı da merak konusudur.

Kosova'da Türklerin yaşadığı belediyelerde Türkçe yerel dil olarak kullanılmaktadır. Ancak kanun bu hakkı verse de, yöneticilerin çeşitli engelleri uygulama konusunda ciddi problemlerin olduğunu göstermektedir. Türk-

² 12 Eylül 2010 tarihinde Kosova Demokratik Türk Partisi'nin Olağanüstü Merkez Meclis Toplantısında KDTP genel başkanı Mahir Yağcılar oy çokluğuyla görevden alınır. Yapılan oylamada 60 meclis üyesinin 34'ü Mahir Yağcılar'ın görevden alınması için oy kullanırken 23 hayır, 3 de çekimser oy bulunur. Ancak Mahir Yağcılar, seçimlerin tüzüğe aykırı olduğunu belirterek sonucu kabul etmediğini belirtir. Sert tartışmalar olur. Bunun üzerine Yağcıların görevden alınmasını isteyen grup salonu terk eder. Toplantıdan sonra yayımlanan basın bildirisinde Yağcıların görevden alındığı, yeni genel başkanın bir an evvel seçileceği, partide kişisel ve keyfilikten uzak, demokratik ve şeffaf bir yönetim sağlanarak kurumsallaşmanın önünün açılacağı ve Türk toplumun menfaatlerinden asla ödün verilemeyeceği açıkça ilan edilir. (Kosova Haber, 12 Eylül 2010) Ancak Yağcılar, bir sonraki toplantıya kadar çeşitli tüzük değişiklikleri ile kendisini görevden alan meclis üyelerini tek tek partiden uzaklaştırarak kendi yerini sağlama alır. Bunun üzerine partiden uzaklaştırılmış olan bu grup bir araya gelerek Arif Bütüç başkanlığında Kosova Türk Adalet Partisi'ni (KTAP) kurar.

çenin sıkıntısız kullanıldığı tek belediye, neredeyse tamamı Türklerden oluşmuş Mamuşa'dır.³ Belediyede kullanılan resmi evraklar, formlar, belgeler ve iç yazışmalar tamamen Türkçedir. 27 Eylül 2005 tarihinde kurulan belediyenin 2011 yılında yapılan sayımına göre, nüfusu 5513'tür ve % 98'i Türk'tür. Halen belediye başkanı Arif Bütüç'tür.

c. Kültürel Haklar ve Dil Meselesi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ile ülkede yaşayan azınlıklar birçok haklara sahip olur. Çeşitli kültür, sanat dernekleri kurulur. Priştine'de "Yeni Hayat", Prizren'de "Doğru Yol", Gilan'da "Zafer", İpek'te "Yeni Gün" ve Mitroviça'da "Birlik" dernekleri faaliyetlerine başlar. Türkçe gazete ve dergiler yayınlanır, kitaplar basılır. Buna Prishtine Devlet Radyosu Türkçe haberler ile destek olur. 1978 yılında Prizren ve Gilan'da kurulan amatör Türk tiyatrosu faaliyetlerine başlar.

Bu hakların en çok tezahür ettiği alan ise, basın-yayıncıdır. Bu çerçevede, 1944 yılında Makedonya'da kurulan Birlik gazetesinin neşri ile başlayan bu süreç, Türkçe radyo, gazete, dergi yayını ve kitap baskılarıyla devam eder. Bölgede yeni bir edebi çevre oluşturulur. Modern Balkan Türk edebiyatının kurulmasına zemin hazırlayan bu çevre, Yugoslav coğrafyasında büyük etki bırakır. Fakat Kosova Özerk Bölgesi'nde yaşayan Türkler, ancak 1969 yılından itibaren Kosova'da yayımlanmaya başlayan gazete ve dergiler vasıtasıyla bu imkânlara kavuşabilirler. (Okumuş, 2015:6254-6255)

1 Mayıs 1969 tarihinde Priştine'de Tan gazetesi çıkar.⁴ Gazetenin devreye girmesiyle Üsküp'ün Kosova üzerindeki etkisi azalmaya başlar. 1960'lı yılların sonlarına doğru Kosova Özerk Bölgesi'nde de edebiyat ve sanat hareketi yoğunluk kazanır. Burada oluşan yeni edebi çevre, Kosova Çağdaş Türk Edebiyatının oluşmasına zemin hazırlar. Yeni yazar ve şairler yetişir. Kosova Türk Edebiyatı'nın bu yıllarda yetiştirdiği ilk temsilcileri de Tan Gazetesi ve yayınları sayesinde olgunlaşarak en parlak günlerini yaşar. Tan Yayınları denilebilir ki, Birlik Yayınlarının Üsküp'te yaptığı işin aynısını burada yapar. Kısa bir süre sonra da sanat ve edebiyat dergileri çıkmaya başlar. Bunlar, üç ayda bir -sonra iki ayda bir- çıkan Çevren (1973), Prizren'de Doğru Yol KGS, Dergisinin çıkardığı Esin (1976) ve Tan Gazetesi'nin bünyesinde çıkan Kuş der-

³ Mamuşa Belediyesi, Kosova'nın güneybatısında yer alan bir belediyedir. Eskiden Prizren Belediyesi sınırları içinde olan belde, 2000 yılından sonra Kosova'da kurulan yeni belediyelerdendir. Belediyenin alanı 23.36 km²'dir. Belediye sınırları içerisinde 2011 sayımına göre 5.513 kişi yaşamaktadır. Nüfusun tamamına yakını Türk'tür. Resmi Dil Türkçe'dir.

⁴ Haftalık olarak yayınlanan Tan Gazetesi, 1969-1999 yılları arasında tam 30 yıl aralıksız yayınlanır. Gazete, haber, yorum, ekonomi, spor, kültür-sanat, magazin gibi alanlarda halkı aydınlatmaya çalışır. Sık sık Türkiye ve Türk dünyasına yönelik yazı ve haberlerle anavatan düşüncesini canlı tutar. Türk ve yabancı yazarlardan oluşan bir yazar kadrosu bulunur. Türkiye edebiyatından örneklerle yer verilir. Dünya edebiyatından çeviriler yapılır. Tan klasik bir gazete olmanın dışında, kültür, edebiyat ve sanat alanlarında da önemli katkılarda bulunur. Çeşitli kültür, sanat ve edebiyat faaliyetlerine imza atar. Dergiler çıkarır, kitaplar basar. Tan bir nevi, eski Yugoslavya'da yaşayan Türklerin ve Türklüğün okulu olur. (Okumuş, 2015:85-107)

gisidir (1979). Bu dergiler, Kosova'da yaşayan Türk halkının kültür ve sanat hareketlerini canlandırıp geliştirir. Şehir merkezlerinden köylere kadar Türkçe eğitim yapan okulların açılması, ders kitaplarının Türkçe basılması ve Türk dilinde eğitim yapan Fakülte ve Yüksekokulların açılması, Türk kültür hayatının Yugoslavya sınırları içinde büyüyüp gelişmesine zemin hazırlar. Bu bakımdan Çağdaş Yugoslavya Türk Edebiyatı, Birlik ve Tan gazetelerinin çatısı altında başlayıp gelişmiştir denilebilir. (Okumuş, 2015:6254-6255)

1990'ların başında çıkan ve Yugoslavya'nın parçalanması ile sonuçlanan olaylar, Balkan coğrafyasında yaşayan Türkleri de etkiler. Türkçe yeniden yasaklı günlerine geri döner. Bu durum kendi kimliğini ve dilini korumak isteyen Türkleri bir araya getirir. Büyük bir kültürel mücadele başlar. Bu mücadele için seçilen yollardan biri de, gazete ve dergi çıkartarak milli kimliği korumak olmuştur. Kosova'da yayınlanan gazete ve dergilerin hepsi bu çabanın bir sonucudur.

Kosova, 1999 yılındaki NATO savaşından sonra, uluslararası gücün yönetimine girer. Barışın gelmesi Kosova Türk basını açısından hiç bir yarar getirmez. Ülkeyi yönetmekle görevli olan UNMIK'in aldığı bir kararla Türkçenin resmiyeti kaldırılır. Böylece Türkçe eğitimin yanında basın-yayın faaliyetleri de sekteye uğrar. Yaklaşık 30 yıl boyunca Kosova Türklerini bir arada tutmak için yayın yapan Tan Gazetesi Yayın Şirketi kapatılır. Priştine Basın Sarayı'nın 15. ve 16. katlarında bulunan Tan ofisleri talan edilir. Bin bir güçlükte oluşturulan Tan'ın zengin arşivi, belgeler, kitaplar ve dergiler matbaanın bodrumuna atılır. 1999 yılından sonra geriye kalan az sayıda materyal/malzeme Kosova Arşivlerine taşınıp korunma altına alınabilir. (Okumuş, 2015:88) Priştine Radyosu ve Televizyonu (PRT) da kapatılarak buradaki Türk kadroları tasfiye edilir. Kosovalı Türk gazetecilerin çoğu işsiz kalır. Böylece Kosova Türk toplumunun gözbebeği aydın kadro dağıtılmış olur. Yıllarca dil, kültür, edebiyat ve sanat alanlarındaki başarılı çalışmalarıyla Kosova'lı Türkleri bir arada tutmayı başaran *"Doğru Yol"* ve *"Gerçek"* derneklerinin karşısında çok sayıda yeni dernek kurularak bu derneklerin etkinliği ortadan kaldırılmak istenir.⁵ Geçmişte *"kasabalı"* unvanıyla en ileri toplum sayılan Türkler, zamanla en geri toplum haline getirilmek istenir. (Jable, 2015:5010-5011)

⁵ Yugoslavya topraklarında yaşayan Türklerin gerektiği kadar organize oldukları söylenemez. Ancak buna rağmen Kosova'da çeşitli kültür, sanat ve edebiyat dernekleri bulunmaktadır. Bunlar arasında Kosovalılar Dayanışma Derneği, Priştineliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Kosova ve Gilanlılar Derneği ile Doğru Yol ve Gerçek Derneklerini saymak mümkündür. Özellikle Doğru Yol ve Gerçek Dernekleri sosyal ve kültürel faaliyetler konusunda önemli görevler üstlenirler. Bu iki derneğin amacı, Kosova'daki Türk kültürünü canlı tutmaktır. Ayrıca Prizren ve Priştine kurulmuş Edebiyat Derneklerini de unutmamak gerekir. Bunların çıkardığı gazete ve dergiler ile yaptıkları etkinlikler Türkler için oldukça önemlidir. Bu sayede ayakta durmaya çalışan toplum, birlik, beraberlik ve Türklük bilincini canlı tutmaya çalışır. Onların düzenledikleri tiyatro, konferans ve paneller ile yayınladıkları dergi ve kitaplar bu sahada önemli bir boşluğu doldurur. Her şeye rağmen Türkler, bu dernek ve kuruluşlar vasıtasıyla kültürlerini yaşatmayı başarmış ve varlıklarını devam ettirebilmişlerdir.

NATO saldırısından sonra, Kosova'da Tan Yayınları'nın başlattığı bu kut-sal görev, "Yeni Dönem" haftalık gazetesi (24 Kasım 1999), "Çığ" Yazın Sanat Dergisi (Ocak-Şubat 1999), "Türkçem" Aylık Popüler Çocuk Dergisi (1999), "Sofra" Kültür-Sanat Dergisi (Ocak 1999), "Bay" Balkan Aydınları ve Yazarları Aktüel Kültür Sanat Dergisi (Prizren, Eylül 1994), "Derya" Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi (2002), "Bal-Tam" Türklük Bilgisi Dergisi (2004), "Kosova Haber" Sanal gazetesi (Nisan 2006), "Bahar" Çocuk Aylık Dergisi (Nisan 2007) tarafından devam ettirilir. Ancak kısa zamanda bunların çoğu kapanır. (Okumuş, 2015:6255)

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Türkçe gazete ve dergiler için daha rahat bir döneme girilmiş olur. Ancak bu defa da ekonomik şartlar buna pek izin vermez. Bugün Kosova Türk toplumu için az sayıda da olsa bazı gazete ve dergiler yayınlarına Türkçe olarak devam etmektedir. Ancak düzenli yayın yapabilen bir gazete mevcut değildir. Bağımsızlıktan sonra, çıkabilen basılı toplum, edebiyat-sanat ve kültür der-gileri arasında Bay, Türkçem, İmza ve Bal-tam dergilerinin isimleri sayılabilir. Priştine'deki "Türkçe Derneği"nin başkanı gazeteci Nercivan Cota'nın editörlüğünde haftalık olarak yayınlanan "Kosova Haber", 10 sayısından sonra maddi imkânsızlıklar nedeniyle kapanır. Yine Merkezi Priştine'de bulunan Kosova Türk Gazeteciler Derneği tarafından, 2011'in Nisan ayında yapılacak nüfus sayımı konusunda Türk halkını bilgilendirmek amacıyla Başkan İbrahim Arslan'ın editörlüğünde -uzun bir aradan sonra Tan Gazetesi- "Tan-Haber" olarak yeniden çıkarılır. Ancak bunun da ömrü uzun olmaz. 14 Eylül 2012'de Prizren'deki Türk Kültürü ve Medya Derneği tarafından çıkarılan "Evladı Fatihan Gazetesi" yayınlanır. Türkiye'deki Evladı Fatihan Derneği'nin desteklediği gazete ancak 10 sayı yayınlanabilir. (Arslan, 2017:1) Ayrıca Türkçe yayın yapan dört adet online gazete mevcuttur. Bunlar, *Kosova Haber* (2006) *Kosovaport* (2010), *Yeni Kosova* (2012) ve *Kosova Gündem* (2015) dir.

Kosova'da sadece Türkçe yayın yapan bir Televizyon mevcut değildir. Ancak devlet Televizyonu RTK ile Devlet radyosunda Türkçe yayın yapılmaktadır. Türkçe radyo yayınları 1951'de, Türkçe televizyon yayınları ise 1974'te başlamıştır. Sivil girişim ile Kosova Radyo-Televizyonu, 5 dakikalık Türkçe haber ve hafta sonları 40 dakikalık Türkçe programlar yayınlamayı kabul etmiştir. (Otru, 2017:1) Bugün Kosova Devlet Televizyonu ve Radyosunda düzenli olarak Türkçe yayınlar yapılmaktadır. Buna göre RTK1'de hafta içi her gün 15 dakika Türkçe haber, haftada bir, Salı günleri 45 dakika kültür, sanat, müzik, ekonomi ve siyaset gibi Türk halkını ilgilendiren her konudan bahseden "Mozaik" adında bir program yapılmaktadır. RTK2'de ise, haftada bir Çarşamba günleri, mozaik programına benzer "Turkuaz" adlı bir program yürütülmektedir. Bu programlar haberler hariç canlı değildir. Çekimleri önceden yapılır. Devlet radyosunda her gün saat 16:00'dan sonra iki saatlik bir program yapılmaktadır. Program haberlerle başlayıp her gün farklı bir konu işlenerek devam eder. (Kasap, 2017:1) Ayrıca, Kosova'da savaştan hemen sonra iki özel Türk radyosu kurulmuştur. Bunlar, Priz-

ren'de yayın yapan *Yeni Dönem Radyosu* ile Priştine'da faaliyet gösteren *Kent FM*'dir. Ayrıca Türk Ordusu tarafından kurulan *Mehmetçik Radyosu*'nu unutmamak gerekir. Ancak bugün sadece Kent FM yayın hayatına devam edebilir. 24 saat kesintisiz yayın yapan Kent FM, 95.2 mhz frekansını kullanır. 13 Ağustos 2001 yılında yayın hayatına başlayan Kent FM, 2016 yılının başlarında da Mamuşa'da ikinci radyosunu hizmete açar. Bunların dışında devlet ve özel TV kanallarının neredeyse tamamında Türkçe veya Arnavutça alt yazılı Türk dizileri yayınlanmaktadır.

Dil meselesi ve Türkçe eğitim bugün Kosovalı Türklerin en önemli sorunudur. Balkan Savaşlarından sonra Kosova'daki Türkçe eğitimin durumu pek iç açıcı değildir. Sırp, Priştine ve Prizren'deki birkaç medrese dışında Kosova'da Türkçe eğitimini yasaklar. Bu dönemde eğitim faaliyetleri daha çok tekkeler üzerinden yürütülür. (Özköse, 2014:212-218) 1943'te ise Türkçe eğitim tamamen kaldırılır. Türklerin Kosova'daki hukuki varlığı ancak 1951'de tanınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar okullarda Sırpça okumak zorunda kalan Türkler, bu tarihten sonra Arnavutça okumaya zorlanır. Ancak 1951'den itibaren Türkler, çoğunluk oldukları yerlerde kendi okullarını kurma hakkını elde eder.

Kosova'da Türkçe ile ilgili ilk gelişmeler 5 Eylül 1951 tarihinde başlar. Toplumun Türkçe eğitime yönelik talepleri, aydınlar tarafından dile getirilir. Çeşitli girişimler yapılsa da bir sonuç alınmaz. Bunun üzerine Belgrat Federal Parlamentosu önünde protestolar düzenlenir. Partinin devreye girmesiyle devlet mekanizmaları tarafından Türkçenin resmîyeti iade edilir. (Recepoglu, 2005:9) 23 Mart 1951 tarihinde Kosova Parlamentosu'nun Türkçenin resmîyetini iade eden kararıyla birlikte Türk dili ile eğitim yapmak için ilk adımlar atılır. Çeşitli dernekler kurulur, Türkçe basın-yayın filizlenmeye başlar. Ancak, Türkçe eğitimle ilgili herhangi bir hazırlığın olmaması çeşitli sorunları da beraberinde getirir. Öğretmen kadrosu yetiştirmek amacıyla Üsküp'te kısa dönem kurslar tertiplenir. Derslerde yine Üsküp'te yayınlanan Türkçe gazete ve dergiler kullanılır.

1951 yılında Kosovalı Türklerin Yugoslavya yönetimi tarafından millî azınlık olarak tanınması, çoğunlukta oldukları bölgelerde kendi okullarını kurma ve anadillerinde eğitim-öğretim yapma hakkını kazandırır. Böylece ilk ve orta dereceli okullarda Türkçe eğitim-öğretim başlamış olur. 1974 Anayasasında Türk azınlığın kendi dilini kullanması için yeni haklar verilir. Anayasanın 1. Maddesi Türkleri kurucu unsur olarak belirler. 5 ve 221 numaralı Maddede ise, Kosova da Arnavutça, Sırpça ve Türkçenin eşit olduğu belirtilerek Türklerin çoğunlukta oldukları yerlerde Türkçe resmî dil olarak kabul edilir. Ancak 1974 Yugoslav Anayasası tarafından verilen bu ayrıcalık maalesef 1989'da Miloseviç tarafından çeşitli bahanelerle engellenir.

Kosova'da Türkçe eğitim-öğretimin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1962-1963 Eğitim-Öğretim yılında Yüksek Pedagoji Okulu'na bağlı olarak Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prizren Öğretmen Okulunda ise, Türkçe sınıfı açılır. 1973'te Priştine'de Priştine Üniversitesine bağlı olarak Şarkiyat ve 1988-1989 Eğitim-Öğretim yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

kurulur. Aynı yıl Prizren Yüksek Pedagoji Okulunda Sınıf Öğretmenliği Bölümü açılır. Bu okullardan mezun olan Türk gençleri vasıtasıyla Türkçe eğitimi için ihtiyaç duyulan kadrolar temin edilir. Bağımsızlıktan sonra, Prizren Üniversitesinin kurulmasıyla birlikte, burada Türkçe Eğitim Fakültesi hayata geçirilir ve bu fakülteye bağlı çeşitli bölümler açılır.

Bugün Kosova'da iki üniversitede Türkçe eğitimi yapılabilmektedir. Bunlar Priştine ve Prizren Üniversiteleridir. Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi'ne bağlı Türk Dili ve Edebiyatı ile Şarkiyat bölümleri bulunur. Prizren Üniversitesi'nde ise, eğitim dili Türkçe olan bir Eğitim Fakültesi vardır. Burada halen aktif olan 3 bölüm yer alır. Bunlar Okul Öncesi Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği ve Bilgisayar Bilimleri Öğretmenliği'dir. Ancak öğrenci yetersizliği nedeniyle Türkçe, Fizik, Kimya ve Matematik Öğretmenliği gibi bazı bölümler kapanmıştır. Bunda öğrencilerin Türkiye'de okuma arzusu ile aldıkları karşılıksız bursların etkisi yüksektir. Ayrıca 2016 yılında Aktivasyon kurulunun aldığı bir kararla en az üç öğretim elamanına sahip olmayan bölümlerin kapatılması gündeme gelmiş ve Eğitim Fakültesi'ne bağlı hiçbir bölüme öğrenci alımı sağlanamamıştır. Sorunun büyümesi üzerine siyaset kurumunun müdahalesiyle bu karar beş yıl süreyle ertelenmiştir. Ancak tehlikenin geçtiği söylenemez. Avrupa Birliği ve Bologna süreci çerçevesinde öğretmenlerin Yüksek Lisans yapmaları zorunlu hale getirilmektedir. Kosova'da Türkçe eğitim yapan kurumların hiç birinin Lisansüstü eğitim yapma hakkı maalesef bulunmamaktadır. 1988 de açılan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün daha evvel açık olan Yüksek Lisans programı da kapatılmış ve Türk topluluğu bu imkândan da yoksun bırakılmıştır.

Bugün Kosova'da yaşayan Türklerin anaokulundan liseye kadar bütün eğitim aşamalarında kendi okulları mevcuttur. Savaşın sonra Prizren, Priştina, Mamuşa, Gilan, Doburçan, Viçitirn ve Mitroviça'da toplam 2532 Türk öğrencinin devam ettiği 3 anaokulu, 11 ilköğretim ve 6 lise bulunmaktadır. (Karpas, 2017:1) 2016-2017 Eğitim-Öğretim döneminde ise, 9 Anaokulu, 191 Öğrenci; 11 İlköğretim Okulu, 1797 öğrenci; 8 Lise, 675 öğrenci olmak üzere toplam 2663 öğrenci bulunmaktadır. Ancak bu bağımsız okulların çoğu artık Türkçe eğitim veren sınıflar haline dönüşmüştür. Sadece Mamuşa'da bağımsız Türkçe eğitim yapan iki okul mevcuttur. Yine Prizren'de Türkçe eğitim veren sağlık, ekonomi ve teknik liselerinde Türkçe sınıflar bulunmaktadır. Ayrıca Kosova'da KFOR bünyesinde yerleşik bulunan Türk Taburunun Türkçe eğitim konusundaki çabaları da takdire değerdir. Prizren'de iki sınıflı Mehmetçik Anaokulu'nu açan Tabur, Türkçe kursları da düzenleyerek önemli katkılar sağlar. Buna yabancılara Türkçe öğretmek için Priştine, Prizren ve İpek'te açılan Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerini de eklemek yerinde olur.

Mamuşa'nın dışında, Türkçe eğitim veren okullar daha çok Arnavutça eğitim yapan okulların içerisinde açılan Türkçe sınıflardan ibarettir. Kosovalı Türkler, Türkçe eğitim sürecinde, öğretmen sayılarının ve ders kitaplarının yetersizliği, ekonomik sıkıntılar nedeniyle fiziki koşulların elverişli

olmaması gibi bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Son zamanlarda ise Türk aileler, Türkçe eğitim aldıkları için Arnavutça bilmeyen ya da iyi düzeyde Arnavutça konuşamayan gençlerin mezuniyet sonrası işsiz kalabilecekleri endişesiyle, çocuklarını Arnavutça eğitime yönlendirmektedirler.

Sonuç

Balkanları Türk tarihinden ayırmak mümkün değildir. (İnalçık, 1993:10-32) Bölge doğrudan bir Osmanlı mirasıdır ve günümüzde de izlerine kolayca ulaşılabilir. (Todorova, 1996:45-77) Bu sebeple hiç kimsenin Balkanlar'ı ve buradaki problemleri Türklerden daha iyi anlaması ve bu coğrafyada kimsenin Türklere atıf yapmadan konuşması da mümkün değildir. (Elor-riga, 1999:17-25)

Bu coğrafya ile kurulan tarihi, ekonomik, kültürel ilişkiler ve akrabalık bağları elbette Türkiye'nin de gözlerini ve kalbini buraya çevirecektir. Balkanlar Türkiye için pek çok açıdan önem arz eder. Türkiye'nin en büyük ticari ortağı hala AB'dir. Balkanlar, hem bu ticaretin gelişmesi hem de Rusya, Orta Asya ve Orta Doğu'da elde edilen enerjinin Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması bakımından stratejik bir konuma sahiptir. Bu sebeple bölgeye yönelik olarak son yıllarda aktif bir politika geliştirmeye çalışan Türkiye, zaman zaman kendi kişisel/kurumsal hatalarıyla, zaman zamanda başka devletlerin stratejik hamleleriyle zor duruma düşer. Ayrıca bölgede çok sayıda Müslüman ve Türk azınlık yaşamaktadır. Türkiye'nin bu azınlıkların sorunlarına kayıtsız kalması da düşünülemez. Türkler gibi diğer Müslüman unsurlar da Türkiye'yi kendilerine yakın görür, uluslararası kuruluşlar nezdinde Türkiye'nin doğrudan desteğine ihtiyaç duyarlar. Ayrıca Türkiye'nin bölgeye alaka göstermesi için kendisini zorunlu kılan manevi sebepleri de vardır. Bu bakımdan Türkiye'nin bölgedeki varlığı geçmişten kalan bir borç ve vebaldir. Bu nedenle Türkiye'nin Balkanlarda aktif bir politika izlemesi yadırganamaz. Türkiye bölgede küçük hesaplar peşinde koşmak yerine "oyun kurucu" ve "yasa yapıcı" bir rolde var olmalıdır.

Sonuç olarak, Kosova'da yüzyıllardan beri azınlık olarak yaşayan Müslüman Türkler, özellikle 1999 sonrası kaybettikleri hakları geri almak için mücadele vermektedir. Yugoslavya döneminde kurucu unsur olarak tanımlanan Kosova Türkleri, NATO müdahalesi sonrası kaybettikleri statülerini geri kazanabilmek ve ülkede tutunabilmek için başta siyaset alanı olmak üzere sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda mücadelelerini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Altay Suroy Recepoğlu, Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları, Özel Yayın, Sprint Basımevi, Prizren, 2005.
- Altay Suroy Recepoğlu, Kosova'da Türk Olmak, Siprint Basımevi, Prizren, 2006.

- Can Karpat, "Balkanların En Kritik Bölgesinde Yaşayanlar: Kosovalı Türkler", http://www.balkanincileri.gen.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=133:kosovaturk&catid=45:yazi&Itemid=67, Priştine, 2017.
- Cevdet Şanlı-Ergin Jable, "Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı". I. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi. Priştine, 2009.
- Didem Otru, "Görünmeyen Gerçek: Balkanlarda Türk Azınlığın Yaşadığı Sorunlar", http://www.tasam.org/trTR/Icerik/514/gorunmeyen_gercek%20%80%98balkanlarda_turk_azinliginin_yasadigi_sorunlar, Priştine, 2017.
- Ela Kasap, Özel Mülakat, Priştine, 06 Ocak 2017.
- Ergin Jable, "Kosova Türklerinin Dil(sizliği) ve Hak(sızlık)ları", Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı -IV), Yıl:21, S:69, Ankara, 2015.
- Fuat Aksu, "Kosova Krizinde Türkiye'nin Dış Politikası", Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, Nisan 2010.
- Halil Inalcik, (Editör, İsmail Soysal), "Balkanlar ve Türkler, (Balkanlar)", Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- İbrahim Arslan, "Özel Mülakat", Priştine, 05 Mayıs 2017.
- Juan Fernandez Elorriga, (Yay. Haz. L. Dogan Tilic), Milliyetçiliğin Penceresindeki Kartal: Kosova (Giriş içinde), Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999.
- Kadir Özköse, "Balkanlarda Tasavvuf ve Tarikatlar", Uluslararası Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar Sempozyumu, Trakya Üniversitesi, Edirne, 07-09 Mayıs 2014.
- Kosova Haber, "Mahir Yağcılar, KDTP Genel Başkanı Görevinden Alındı", Kosova Haber Gazetesi, Priştine, 12 Eylül 2010.
- Kosovo Agency of Statistics, "Kosovo Population and Housing Census 2011 Final Results Quality Report", Kosovo Agency of Statistics, 2011.
- Maria Todorova, (Editör, Carl Brown), "The Ottoman Legacy in the Balkans, (Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East)", New York, 1996.
- Nur Elmas, "Kosovalı Türkler: Diller ve Kültürleri", Bilig, Sayı:70, Ankara, 2014.
- Salih Okumuş, "Kosova'da Türkçe Yayınlanan Bir Gazete: Tan", Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Edirne, Temmuz 2015.
- Salih Okumuş, "Kosova'da Yayınlanan Türkçe Gazete ve Dergiler", Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı - V), Yıl: 21, Sayısı: 70, Ankara, Mart-Haziran 2015.
- Sibel Akgün, "Kosova Türklerinin Tarihten Bugüne Kimlik Mücadelesi", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı: 34, Ankara, 2012.
- Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994 (1. B).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Kosova'nın Ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/kosova-ekonomisi.tr.mfa>, Priştine, 2017.
- Vahdet, "Kosova Hakkında Genel Bilgiler", <http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya3/0877.html>, Priştine, 2017.